

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 10 Sayı: 48 Volume: 10 Issue: 48

Şubat 2017 February 2017

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

KUR'AN'I KERİM'DE KEVSER KAVRAMI

THE TERM AL-KAWTHAR IN THE HOLY QURAN

Necdet ÜNAL*

Öz

Bu makalede Kur'an'ı Kerim'de geçen Kevser kavramı üzerinde durulmuştur. Öncelikle Kevser kelimesinin Arap dilindeki lügat anlamına bakılmış, ardından Kur'an'ı Kerim'de kullanıldığı ayet ve bağlamı araştırılmıştır. Söz konusu kavramın hadislerdeki kullanımları da dikkate alınarak düşündürdüğü manalar ele alınmıştır. Daha sonra tefsir kaynaklarındaki izahlar gözden geçirilerek yer yer karşılaştırmalar yapılmış ve çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Kevser, Tefsir, Cennet Nimetleri.

Abstract

In this Article Al-Kawthar in the Holy Quran as a term is emphasized. Firstly the word al-kawthar is looked up in the dictionaries of Arabic Language, and then searched in which context and verse is used via the Holy Quran. The present term considering the usage of Hadith is also discussed related with connotations of it. At last Revising all explanations according to the Tafseer sources sometimes comparing and the study is completed including a conclusion part.

Keywords: The Holy Quran, Al-Kawthar, Tafseer, Paradise Rewards.

Giriş

Bu çalışmamızda biz, Kur'an'ı Kerim'in 108. Suresi olan Kevser suresinin ilk ayetinde geçen ve bu sureye adını veren Kevser kavramı üzerinde duracağız. Bunu yaparken de ilk olarak Arapça lügatlere müracaat ederek söz konusu kavramın lügat anlamına, lügat anlamı tespit ettikten sonra ise tefsir kaynaklarına yönelerek bu kavramın geçtiği sure, bağlam ve anlamla ilgili olarak rivayet ve dirayet tefsirlerinde zikredilenlere bakarak bunları hadis kaynaklarındaki rivayetlerle birlikte değerlendireceğiz. Lügat, tefsir ve hadis kaynaklarındaki Kevser kavramıyla ilgili malumatı tespit edip inceledikten sonra ise kendi görüşlerimizi de katarak söz konusu kavramın genel bir anlam çerçevesini çizerek genel bir değerlendirme yapmaya ve ulaşabildiğimiz noktayı paylaşmaya çalışacağız.

Kevser Kelimesinin Lügat Anlamı

Kevser (الكَوْثَرُ) kelimesi; nefl (نفل) mastarından nevale (نوفل), hakr (حقر) mastarından havkara (حوقر) ve cehr (جهر) mastarından cevhera (جوهر) ile aynı vezinde olan ve Arapçadaki fev'ale (فوعل) kalıbından gelen bir isimdir.¹

Kevser kelimesinin kendisinden türediği kesret (الكثرة) mastarı, sayının artıp çok olması anlamına gelir² ve bu kalıp, çoklukta ifratı, mübalağayı ifade eder.³ Nitekim Arapçadaki تكوثر الشيء ifadesi, bir şeyin

* Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı, necdetunal@trakya.edu.tr.

¹ Bkz. ez-Zeccâc, Ebu İshak (1988), *Meâni'l-Kur'an ve İ'râbüh*, Beyrut: Alemü'l-Kütüb, V, 369; es-Semerkandî, Ebu'l-Leys (ts.), *Bahru'l-Ulûm*, Byy., III, 627; es-Sa'lebi, Ebû İshak (2002), *el-Kesf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, X, 308; el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed (2009), *et-Tefsiru'l-Basît*, Byy.: Imadu'l-Bahsi'l-İlmî, XXIV, 371-372; el-Kirmânî, Ebu'l-Kasım Burhanuddin (ts.), *Çarâibü't-Tefsir ve Acâibü't-Te'vil*, Cidde: Dâru'l-Kible, II, 1397; el-Beğavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mesûd (1999), *Meâlimü't-Tenzîl*, (Tahk: Abdu'-Rezzâk el-Mehdî), Beyrut: Dâru İhyâi'-Türâsi'l-Arabî, V, 314; er-Râzî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin (1999), *Mefâtilhu'l-Çayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*, Beyrut: Dâru İhyâi'-Türâsi'l-Arabî, XXXII, 313; el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (2003), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Riyad: Dâru'l-Alemi'l-Kütüb, XX, 216; el-Hâzin, Alâu'd-Din Ali b. Muhammed (1994), *Lübâbu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, IV, 480; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî (1999), *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsir*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, X, 556; Derveze, Muhammed İzzet (1963), *et-Tefsiru'l-Hadis*, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabîyye, II, 11; Elmalılı, Hamdi Yazır (1982), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, IX, 6180.

² Bkz. el-Halil b. Ahmed, Ebu Abdirrahman el-Ferahidî (ts.), *Kitabü'l-Ayn*, Byy.: Dâru Mektebeti'l-Hilal, V, 348.

³ er-Râzî, *Mefâtilhu'l-Çayb*, XXXII, 313; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, X, 556; ez-Zühaylî, Vehbe b. Mustafa (1997), *et-Tefsiru'l-Münîr fi'l-Akide ve's-Şer'ia ve'l-Menhec*, Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, XXX, 432; Elmalılı, Hak Dini, IX, 6180.

çok çok fazla olduğunu anlatmak için kullanılan bir ifadedir.⁴ Bu anlamda Arapçada, çok olan ve dönüp dolaşan toz bulutuna Kevser denir ki⁵ bu, lügat yönüyle de yerinde bir karşılıktır.⁶

Arapçada; çok bol bulunan,⁷ adet ve miktar olarak çok fazla olan her şey Kevser diye isimlendirilir.⁸ Nitekim bu noktadan hareketle bolluk ortaya çıkararak, oldukça eli açık olan cömert insana da Kevser denilmektedir.⁹

Kevser kelimesindeki çokluk ve bolluk anlamı, Arapçadaki bazı kullanımlarda da kendisini göstermektedir. Mesela oğlu seferden dönen bir bedeviye “oğlun seferden ne ile döndü” diye sorulduğunda, “Kevser ile döndü” cevabını vermiştir ki burada Kevser kelimesi, söz konusu seferden büyük karlarla ve kazançlarla, sayıca çok fazla olan eşya ve mal ile dönüldüğünü anlatmaktadır.¹⁰

Görüldüğü gibi Kevser kelimesi Arapçada, iyilik ve güzellikteki oldukça fazla olan çokluğu ve bolluğu anlatmaktadır. Kavram kökündeki bu mana, söz konusu kavramın Kur'an'ı Kerim'e hangi anlamda girdiğine ve onu nasıl anlamamız gerektiğine de ışık tutacaktır.

Kevser Kavramına Verilen Karşılıklar ve Bunların Değerlendirilmesi

Kur'an'ı Kerim'de Kevser kavramı, indiriliş itibarıyla 15. ve Mushaf'taki sırası itibarıyla 108. sırada bulunan “**muhamkak ki biz sana Kevser'i verdik. O halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Asıl ebter olan sana buğzededendir**”¹¹ şeklindeki Kevser suresinin ilk ayetinde geçmektedir.

Ayetle Hz. Peygambere verildiği ifade edilen Kevser'in ne olduğu hususunda kaynaklarda muhtelif görüşler vardır. Bu görüşlerden bir tanesine göre Kevser, Hz. Peygambere özel olarak cennette verilmiş bir nehirdir.¹² Bu hususta Hz. Peygamberden rivayet edilen bazı hadisler şöyledir:

“Kevser, kendisinde çok hayır olan ve Rabbin bana vaat ettiği bir nehirdir”.¹³

“Kevser, cennette bir nehirdir ve iki kıyısı altındandır. Suyu, inci ve yakutlar üzerinde akar. O suyun rengi süten/kardan daha beyaz ve baldan daha tatlıdır”.¹⁴

Hz. Peygamberin miraçta iken “**kıyılarında inciden boş kubbeler olan bir nehrin yanına geldim ve Cebraîl'e 'bu nedir' diye sordum. 'O da bu Kevser'dir' dedi**”¹⁵ şeklinde bir rivayeti zikredilmektedir.

⁴ Elmalılı, Hak Dini, IX, 6188.

⁵ İbn Manzûr, Ebu Fazl Cemalüddin b. Mukerrem (1993), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır, V, 133.

⁶ Bkz. İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekeriyya el-Luğavî (1979), *Mu'cemü Mekayîsi'l-Luğa*, Byy.: Dâru'l-Fikr, V, 161; er-Râzi, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXXII, 313.

⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, 133.

⁸ es-Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyan*, X, 308; el-Beğavî, *Meâlim*, V, 314; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XX, 216.

⁹ el-İsfehâni, Ebu'l-Kâsim Hüseyin b. Muhammed (1992), *el-Müfredât fi Çaribi'l-Kur'an*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 703; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, V, 133; ez-Zebîdî, Muhammed Murtađâ el-Huseynî el-Vâsıtî (ts.), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Byy.: Dâru'l-Hidaye, XIV, 19; el-Kirmânî, *Çarâibü't-Tefsîr*, II, 1397; er-Râzi, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXXII, 313; İbnü'l-Hatîb, Muhammed Abdullatif (1964), *Evdahu't-Tefsîr*, Byy.: el-Matbaatü'l-Mısıriyye, 764.

¹⁰ er-Râzi, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXXII, 313; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XX, 216; Ebü Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhîr*, X, 556; el-Hicâzi, Muhammed Mahmud (1992), *et-Tefsîru'l-Vâdih*, Beyrut: Dâru'l-Cilî'l-Cedid, III, 910; Elmalılı, Hak Dini, IX, 6180.

¹¹ Kevser 108/1-3. **Ⲁⲟⲧⲁⲓⲛ ⲟⲩⲤⲁⲓⲛⲓⲛ ⲁⲓⲃⲁⲟ ⲤⲀⲰⲤⲀⲈⲠⲤⲀⲘ ⲁⲓⲃⲁⲟⲕ ⲟⲩⲁⲓⲛⲓⲛ ⲁⲓⲃⲁⲟ ⲤⲀⲰⲤⲀⲈⲠⲤⲀⲘ ⲁⲓⲃⲁⲟⲕ ⲟⲩⲁⲓⲛⲓⲛ ⲁⲓⲃⲁⲟ ⲤⲀⲰⲤⲀⲈⲠⲤⲀⲘ ⲁⲓⲃⲁⲟ**

¹² el-Halîl, *Kitabü'l-Ayn*, V, 348; Abdurrezzak, İbn Himmam es-San'ânî (1998), *Tefsîru Abdurrezzak*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, III, 466; et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (2000), *Câmiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'an*, (Tahk: Ahmed Muhammed Şakir), Byy.: Müessesetü'r Risale, XXIV, 645; ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'an*, V, 369; el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (2001), *Tehzîbü'l-Lüga*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, X, 102; el-İsfehâni, *el-Müfredât*, 703; el-Vâhidî, *el-Basîr*, XXIV, 372; el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali B. Ahmed (1415h.), *el-Veciz fi't-Tefsîri'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut: Daru'l-Kalem, 1236; ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsim Cârullah Mahmûd b. Amr (1987), *el-Keşşâf an Hakâiki Çavamidü't-Tenzîl*, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, IV, 807; er-Râzi, *Mefâtîhu'l-Ğayb*, XXXII, 313; el-Kurtubî, *el-Câmi'*, XX, 133, 216; İbnü'l-Cevzî, Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman (2001), *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, IV, 497; el-Hâzin, *Lübabu't-Te'vil*, IV, 480; Ebü Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhîr*, X, 556; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (1999), *Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm*, (Tahk: Sami b. Muhammed Selame), Byy.: Dâru Tayyibe, VIII, 501; İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir (1984), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, XXX, 460; eş-Şenkîti, Muhammedü'l-Emîn Abdulkadir (1995), *Edvâü'l-Beyân fi İdâhi'l-Kurân bi'l-Kurân*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, IX, 127, 129; Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadis*, II, 11; Komisyon, *et-Tefsîru'l-Müeyyess* (2009), Suudi Arabistan: Mecmeu'l-Melik Fahd, 602.

¹³ Bkz. Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyî en-Nisâbüri (ts.), *Sahîhu Müslim*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Salat, 53; en-Nesâî, Ebu Abdurrahman Ahmet b. Şuuayb (1986), *es-Sünenü's-Suğrâ*, Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, İttihah, 8; Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşas es-Sicistani el-Ezdi (2009), *Sünenü Ebî Dâvud*, Byy.: Dâru'r-Risaleti'l-Alemiyye, Sünnet, 26.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel (1995), *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, (Tahk: Ahmet Muhammed Şakir), Kahire: Dâru'l-Hadis, V, 32, VI, 25; ed-Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman (2013), *Sünenü'd-Dârimî (Müsenü'd-Dârimî)*, Beyrut: Dâru'l-Beşâir, Rikak, 112; İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd (ts.), *Sünenü İbni Mâce*, Byy.: Dâru İhyâi'l-Kütübü'l-Arabiyye, (Tahk: Muhammed Fuat Abdulbâkî), Zühhd, 39; et-Tirmizî, Ebü İsa Muhammed b. İsa (1998), *Sünenü't-Tirmizî*, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Sıfatü'l-Cenne, 10; et-Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'an, 89; Ebu Abdillâh en-Nisâbüri, Ebu Abdillâh el-Hâkim ((1990), *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmî, III, 625. Bazı rivayetlerdeki “kokusu miskten daha güzeldir” ilavesi için bkz. ed- Dârimî, Rikak, 112; İbn Mâce, Zühhd, 39; Bazı rivayetlerdeki “Kevser'in içinde boyunları deveboynu gibi olan kuşlar vardır” ilavesi için bkz. et-Tirmizî; Sıfatü'l-Cenne, 10; Ebu Abdillâh en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, II, 585.

¹⁵ el-Buhârî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmail (2001), *Sahîhu'l-Buhârî*, Byy.: Dâru Tavkî'n-Necâh, Tevhid, 37; Ebu Abdillâh en-Nisâbüri, *el-Müstedrek*, I, 152.

Yine miraçta iken Hz. Peygamberin, üzerinde inciden kubbeler bulunan bir nehrin yanına gelip eliyle misk kokulu suya dokunarak Cebrail'e 'bu nedir' diye sorduğu ve Cebrail'in de "bu, sana Rabbinin verdiği Kevser'dir" dediği rivayet edilmektedir.¹⁶

Bu hususla ilgili olarak Hz. Aişe'den gelen bir rivayette de; "Kevser, Hz. Peygambere verilmiş olan bir nehirdir. O'nun kıyılarında boş olan ve inciden yapılmış kubbeler vardır. Kevser'in kapları, yıldızların sayısı kadardır"¹⁷ denilmektedir.

Kevser'in cennette bir nehir olduğuyula ilgili olarak tefsir kaynaklarında da hadislerdeki bu rivayetlere benzer bazı değerlendirmeler vardır. Bu değerlendirmelere göre Kevser; cennetteki çoğu nehrin kendisinden dallanıp çıktığı,¹⁸ suyu sütten daha beyaz ve baldan daha tatlı olan,¹⁹ Cennet nehirlerinin en hayırlısı bilinen,²⁰ çakıl taşları yakut ve inciden müteşekkil olan,²¹ toprağı misk kokulu ve rengi kardan beyaz olan,²² iki yakası altın ve gümüşten olup onlarda içi boş inciden kubbeler bulunan bir nehirdir.²³

"...Cennette bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır..."²⁴ ayeti ile "Cennette süt denizi, bal denizi ve içecek denizi vardır ki nehirler onlardan dallanıp çıkarlar"²⁵ hadisinin Kevser'i anlattığına ve söz konusu ırmakların Kevser'in kolları olduğuna dair değerlendirmelere tefsir kaynaklarında rastladığımızı da burada ifade etmeliyiz. Bu kabule göre Cennette Kevser'den ayrılıp gelen dört nehir bulunmaktadır. Bunların ilki su akan nehirdir ve onun suyu dünyadaki sular gibi tuzlu veya acı değildir. İkincisi süt akan nehirdir ve onun sütünün tadı dünyadakilere benzemez. Üçüncüsü içecek (içki) akan nehirdir ve onun şarabı dünya şarabı gibi sarhoş etmez. Dördüncüsü ise bal akan nehirdir ve onun balı da dünyadaki ballara benzemez.²⁶

Hemen ifade etmemiz gerekir ki bize göre, müminlere Cennette vaadedilen nimetlere dair bilgiler veren yukarıdaki ayette sözü edilen nehirler ile Kevser'in, cennetteki aynı veya farklı bir nehri anlattığı noktasında kesin bir şey söylemek zordur. Dolayısıyla bu nehirlerin Kevser'in kolları mı yoksa müstakil başka nehirler mi olduğu noktasında söylenecek söz, elimizde kesin bir delil bulunmadığı için bir yorumdan öteye gitmeyecektir.

Öte yandan tefsir kaynaklarında Ka'bü'l-Ahbar'dan "Cennet suyu olan nehir Dicle, süt olan nehir Fırat, içecek (içki) nehri Mısır Nehri (Nil) ve bal olan Nehir Seyhan'dır" şeklinde bir rivayet de göze çarpmaktadır.²⁷ Her ne kadar Ka'bü'l-Ahbar ismi, ilk anda israiliyatı ve dolayısıyla da rivayetin zayıflığını ve uydurma olabileceğini akla getirir de bu rivayetin, "Seyhan, Ceyhan, Nil ve Fırat nehirlerinin hepsi Cennet nehirlerindedir"²⁸ hadisine dayandığı anlaşılmaktadır. İnsanlar bu dünya hayatında söz konusu bu nehirleri bizzat görmekte, onların bolluğuna, bereketine ve faydalarına bizzat tanık olmaktadır. Cennetteki süt ve bal akan nehirlerin Kevser'in birer kolu olabileceği ihtimali düşünüldüğünde; bu hadisin ve rivayetin, Cennet nimetlerini ve Kevser'i muhataplara bizzat müşahede ve tecrübe ettikleri üzerinden anlattığı düşünülebilir.

Kevser hakkındaki öne çıkan bir diğer görüş, O'nun cennette bir havuz olduğu²⁹ görüşüdür. Nitekim bu hususta Hz. Peygamberden "Kevser, kıyamet günü ümmetimin kendisine doğru geldiği ve kaplarının sayısı gökteki yıldızların sayısı kadar olan bir havuzdur..."³⁰ şeklinde bir hadis de rivayet edilmiştir. Kevser'in bir havuz olması, onun bir nehir olduğuna dair rivayetlerle bir arada

¹⁶ el-Buhârî, Tevhîd, 37; et-Tirmizî, Tefsiru'l-Kur'an, 89; Bir diğer rivayette eliyle misk kokulu suya dokunanın Cebrail olduğu söylenmektedir Bkz. Ebu Davud, Sünnet, 26. Hz. Peygamberin bu nehri Cennete girdiğinde gördüğüne dair rivayet için bkz. Ebu Abdullah en-Nisâbüri, el-Müstedrek, I, 152.

¹⁷ el-Buhârî, Tefsiru'l-Kur'an, 362.

¹⁸ Bkz. el-İsfehânî, el-Müfredât, 703; el-Firuzabâdî, Mecdü'd-Dîn Muhammed b. Ya'kub (1996), Besâiru Zevî't-Temyiz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Aziz, Byy.: Lecnetü İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî, IV, 336.

¹⁹ et-Taberî, Câmiu'l-Beyân, XXIV, 645; ez-Zeccâc, Meâni'l-Kur'an, V, 369;

İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed (1998), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîm, Suudi Arabistan: Mektebetü Nezzar, X, 3470; es-Semerkandî, Bahru'l-Ulûm, III, 627; el-Vâhidî, el-Basît, XXIV, 372; ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, IV, 807.

²⁰ Mukatil b. Süleyman, Ebu'l-Hasen (2002), Tefsiru Mukatil b. Süleyman, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâs, IV, 879.

²¹ Mukatil, Tefsir, IV, 879; et-Taberî, Câmiu'l-Beyân, XXIV, 651; İbn Ebî Hâtim, Tefsir, X, 3470; el-Vâhidî, el-Basît, XXIV, 372.

²² Mukatil, Tefsir, IV, 879; el-Vâhidî, el-Basît, XXIV, 372.

²³ Bkz. et-Taberî, Câmiu'l-Beyân, XXIV, 645; es-Semerkandî, Bahru'l-Ulûm, III, 627; el-Vâhidî, el-Basît, XXIV, 372; ez-Zeccâc, Meâni'l-Kur'an, V, 369; İbn Ebî Zemenin, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (2002), Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azîz, Kâhire, V, 167.

²⁴ Muhammed 47/15. ... ΙὸῖάοϞ ΑὐάάαοϞῆ ἄῶάϞ ἄοϞάϞ Ὀῖόῖῆ Ἀῖῶῶ ἄῶΑῖῶῶαῖῶῶῆ ἄῶάϞ ἄῶῶῶ ἄῶῶ ἰῶῶῶῶῶῶ ῶῶῶῶῶῶ ἄῶἈῖῶῶαῖῶῶῆ ἄῶῶ ἰῶῶῶῶ ἄῶῶῶῶ ἄῶῶ ἰῶῶῶῶῶῶ ῶῶῶῶῶῶ ῶῶῶῶῶῶῶ ...

²⁵ ed- Dârimî, Rikak, 111.

²⁶ Bkz. Mukatil, Tefsir, IV, 46, 161; es-Semerkandî, Bahru'l-Ulûm, III, 300; es-Sa'lebî, el-Kesf ve'l-Beyan, IX, 33; el-Begâvî, Meâlim, IV, 212.

²⁷ Bkz. el-Begâvî, Meâlim, IV, 212; el-Kurtubî, el-Câmi, XVI, 237; el-Hâzin, Lübabu't-Te'vil, IV, 143.

²⁸ Ahmed b. Hanbel, Müsned, VIII, 5; Müslim, Cennet, 10.

²⁹ İbnü'l-Cevzî, Zâdü'l-Mesîr, IV, 497; el-Kurtubî, el-Câmi, XX, 217; el-Beydavî, Nâsru'd-Din Ebu Saîd (1997), Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, V, 342; en-Nahçivânî, Nimetullah b. Mahmud (1999), el-Fevâtihu'l-İlâhiyye ve'l-Mefâtihu'l-Çaybiyye, Mısır: Dâru Rukkâbî, II, 533.

³⁰ Bkz. Müslim, Salat, 53; en-Nesâî, es-Sünen, İftitah, 8; Ebu Davud, Sünnet, 26. Kaplarının sayısının gökteki yıldızlardan daha çok olduğu rivayeti için bkz. en-Nesâî, es-Sünen, İftitah, 8; Ebu Abdillâh en-Nisâbüri, el-Müstedrek, III, 216.

Kevser için verilmiş bir başka karşılık olan Hz. Peygamberin ümmetinin ve O'nun yolunun samimi takipçilerinin çok olması da hayır olan bir durumdur. Zira iyiliğin yerine kötülüğün, diğerkâmlık yerine menfaatçiliğin, haddini bilmek yerine sınır tanımazlığın, hayâ yerine hayâsızlığın, adalet yerine zulmün, kardeşlik yerine kavganın, asayiş yerine anarşinin ikame edilmeye çalışıldığı günümüz dünyasında, peygamberin yolunun samimi yolcuları ve takipçileri olan ümmetin çokluğu elbette ki büyük bir nimet ve büyük bir hayırdır.

Kevser'in, ümmetin âlimleri ve ilim olarak anlaşılması da ümmet için çok büyük bir hayırdır. "**Kulları içinde ancak âlimler Allahtan hakkıyla korkarlar**"⁴⁸ ayetinin sırrına mazhar olan âlimler, ilmi ve ameli ile içinde yaşadığı topluma örnek ve rehber olan müstesna insanlardır. Yine Hz. Peygamberin "**âlimin abide üstünlüğü, benim sizin en alt düzeyde olanınıza üstünlüğüm gibidir**"⁴⁹ ve "**âlimin abide üstünlüğü ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir**"⁵⁰ hadislerinde ilimle uğraşmanın ibadetle uğraşandan daha faziletli olduğunu belirtmesi de oldukça manidardır. Burada sözü edilen âlimler, hemen belirtmek gerekir ki tek beklentisi Allah rızası olan, her türlü kibir ve enaniyetten uzak, takva sahibi âlimlerdir. Dolayısıyla "**âlimler peygamberlerin varisleridir**"⁵¹ hadisinin muhatabı olan bu âlimlere ve mesailerini harcadıkları faydalı ilimlere günümüzde duyulan ihtiyaç her zamankinden çok daha fazladır ve bunların da ümmet için ne kadar büyük bir hayır olduğu gayet açık bir şekilde ortadadır.

Kevser için kaynaklarda geçen bir diğer karşılık olan dünya ve ahirette iyi olarak hatırlanıp yâd edilmek şeklindeki karşılık da aslında büyük bir hayırdır. Yaratılmışlar içerisinde iyilikle ve hayırla anılmada zirvede olan Hz. Peygamberdir. Her gün O; dua, ibadet vb. durumlarda milyonların dilinde olmaya ve kıyamete kadar da iyilikle ve güzel nam ile anılmaya devam edecektir. O'nu örnek alıp yolundan giden takva sahipleri de güçleri nispetinde didinip uğraşacaklar, çalıştıklarının karşılığını geride iyi eser ve iyi nam bırakarak alacaklar ve sonraki nesiller tarafından hayırla yâd edileceklerdir. Böyle bir durum ve böyle insanların varlığı da bu ümmet için elbette bir hayır ve bereket anlamına gelecektir.

Dolayısıyla biz Kevser kavramı için, Hz. Peygambere dünya ve ahirette verilen devamlı ve çok hayır karşılığının daha isabetli olabileceğini düşünüyoruz. Nitekim "**Kevser, Allah'ın Hz. Peygamber'e verdiği çok hayırdır**"⁵² şeklinde İbn Abbas'tan gelen rivayet ile Kevser kelimesinin kökündeki sabit, ebedi ve namütenahi çokluk anlamı bir arada düşünüldüğünde⁵³ Kevser'in, "**pek çok hayır**" anlamında bir mefhum olmasının kuvvetle muhtemel olduğu gözükmektedir. Çünkü "**çok hayır**" oldukça şümüllü bir manadır. Onun içine şu an tasavvur edilen veya edilemeyen dünyevi ve uhrevi hayırların hepsi girebilir.

"**Çok hayır**" anlamındaki Kevser, Hz. Peygambere fiilen verilmiş olan nimetleri de O'na ahirette verilecek olan nimetleri de kapsar.⁵⁴ Nitekim dünyevi hayırlar daha Hz. Peygamber Mekke'de iken tecelli etmeye başlamıştır. Çünkü O her gün biraz daha güçlenirken düşmanlarının hile ve tuzakları hep boşa çıkmış, O'nun önünü kesememişler, O'nu yenememişler ve öldürememişlerdir. Allah sözünden dönmeceğine göre bu hayırların uhrevi olanları da elbette ahiret hayatında gerçekleşecektir.⁵⁵

Elmalılı'nın da ifade ettiği gibi⁵⁶ bir şeyin aslını, kaynağını ve sebeplerini vermek demek, aslında onun gelecekteki sonuçlarını ve meyvelerini de vermek demektir. İşte Kevser'i bahşetmek de evveli ve ahiri sır ve gayb âleminde olan birçok hayrı bütün memba ile bahşetmektir. Dolayısıyla Hz. Peygambere verilmiş olan Kevser, surenin nazil olduğu sırada bilfiil O'na verilmiş olan nimetleri de, sebepleri verildiği için ileride O'na verilecek olan nimetleri de kapsar.

Görüldüğü gibi Kevser için verilen karşılıklar içerisinde "**Hz. Peygambere dünya ve ahirette verilen devamlı ve çok hayır**" karşılığı, kanaatimizce daha doğru ve Kevser için verilen diğer anlamları da muhtevi olan bir karşılıktır. Zira Allah'ın Hz. Peygambere verdiklerini ve O'nu şerefli yapan hususları sadece bir nehir veya havuzla sınırlandırmak, daha şümüllü bir anlamı olan Kevser'in anlamını daraltabilecektir.

Sonuç

Arapçada sayının artıp çok olması anlamındaki kesret mastarından Fev'ale kalıbında gelen, iyilik ve güzellikte ziyadeyi, bolluğu ve hayrı anlatan Kevser kelimesi, çoklukta mübalağayı anlatır. Kök anlamındaki bolluk ve çokluktan dolayı da aynı zamanda eli açık insanlar için bir isim olarak kullanılır.

Kur'an'ı Kerim'de Kevser kavramı, sadece Kevser suresinin ilk ayetinde geçmektedir. Kevser kavramı için kaynaklarda; Hz. Peygambere dünya ve ahirette verilen devamlı ve çok hayır, O'na özel olarak verilmiş Cennette bir nehir, cennette bir havuz, Kur'an, peygamberlik, İslam, ümmetinin ve takip

⁴⁸ Fatır 35/28. ... Ἄσπασαός ἱόλυΟοί Ἐάσπασάσ ἀσάυ Ὀσέοϸἰσάσ ḄáυὺσάσάσḄÁσ...

⁴⁹ et-Tirmizî; İlim, 19.

⁵⁰ et-Tirmizî; İlim, 19.

⁵¹ et-Tirmizî; İlim, 19.

⁵² el-Buhâri, Tefsîrül-Kur'an, 362; Ebu Abdillâh en-Nisâbûrî, *el-Müstedrek*, II, 586.

⁵³ Bkz. Elmalılı, Hak Dini, IX, 6180, 6186.

⁵⁴ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, XI, 127.

⁵⁵ Bkz. er-Râzî, *Mefâtihu'l-Çayb*, XXXII, 309-310.

⁵⁶ Bkz. Elmalılı, Hak Dini, IX, 6191-6193.

Abdurrezzak, İbn Hemmam es-San'ânî (1998), *Tefsîru Abdurrezzak*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Ahmed b. Hanbel (1995), *Müsnedü'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, (Tahk: Ahmet Muhammed Şakir), Kahire: Dâru'l-Hadis.

Ateş, Süleyman (1988), *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat.

el-Begavî, Ebu Muhammed el-Huseyn b. Mesûd (1999), *Meâlimü't-Tenzil*, (Tahk: Abdu'-Rezzâk el-Mehdî), Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî.

el-Beydavî, Nâsîru'd-Din Ebu Saîd (1997), *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî.

el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail (2001), *Sahîhu'l-Buhârî*, Byy.: Dâru Tavkî'n-Necâh.

ed-Dârimî, Abdullâh b. Abdîrrahman (2013), *Sünenü'd-Dârimî (Müsenü'd-Dârimî)*, Beyrut: Dâru'l-Beşâir.

Derveze, Muhammed İzzet (1963), *et-Tefsîru'l-Hadis*, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye.

Ebu Abdillâh en-Nisâbüri, Ebu Abdillâh el-Hâkim ((1990), *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmî.

Ebu Davud, Süleyman b. el-Eşâs es-Sicistanî el-Ezdî (2009), *Sünenü Ebî Davud*, Byy.: Dâru'r-Risaleti'l-Alemiyeye.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelîsî (1999), *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsir*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Elmalılı, Hamdi Yazır (1982), *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım.

el-Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmed (2001), *Tehezîbü'l-Lüğa*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî.

el-Ferrâ, Ebu Zekerîyya Yahya b. Ziyad (ts.), *Meâni'l-Kur'an*, Mısır: Dâru'l-Misriyye.

el-Firuzabâdî, Mecdü'd-Din Muhammed b. Ya'kub (1996), *Besâiru Zevî't-Temyiz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Aziz*, Byy.: Lecnetü İhyâi't-Türâsî'l-İslâmî.

el-Halîl b. Ahmed, Ebu Abdîrrahman el-Ferahidî (ts.), *Kitabü'l-Ayn*, Byy.: Dâru Mektebeti'l-Hilal.

el-Hâzin, Alâu'd-Din Ali b. Muhammed (1994), *Lübabu't-Te'vil fi Meâni't-Tenzil*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.

el-Hicâzî, Muhammed Mahmud (1992), *et-Tefsîru'l-Vâdih*, Beyrut: Dâru'l-Cilî'l-Cedîd.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir (1984), *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye.

İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed (1998), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Suudi Arabistan: Mektebetü Nezzar.

İbn Ebî Zemenin, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (2002), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîz*, Kâhire.

İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Zekerîyya el-Lugavî (1979), *Mu'cemü Mekayîsî'l-Luğa*, Byy.: Dâru'l-Fikr.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (1999), *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (Tahk: Sami b. Muhammed Selame), Byy.: Dâru Tayyibe.

İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd (ts.), *Sünenü İbni Mâce*, Byy.: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, (Tahk: Muhammed Fuat Abdülbâkî).

İbn Manzûr, Ebu Fazl Cemalüddin b. Mükerrrem (1993), *Lisânü'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdır.

İbnü'l-Cevzî, Cemalüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman (2001), *Zâdü'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsir*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

İbnü'l-Hatîb, Muhammed Abdullatîf (1964), *Evdahu't-Tefsîr*, Byy.: el-Matbaatü'l-Misriyye.

el-İsfehânî, Ebu'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed (1992), *el-Müfredât fi Ğarîbi'l-Kur'ân*, Dimeşk: Dâru'l-Kalem.

İsmail Hakki (ts.), *Ruhu'l-Beyan*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

el-Kirmânî, Ebu'l-Kasım Burhanuddin (ts.), *Ğarîbü't-Tefsîr ve Acâibü't-Te'vil*, Cidde: Dâru'l-Kible.

Komisyon, *et-Tefsîru'l-Müeyesser* (2009), Suudi Arabistan: Mecmeu'l-Melik Fahd.

el-Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed (2003), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Riyad: Dâru'l-Alemi'l-Kütüb.

el-Kuşeyrî, Abdülkerim (ts.), *Letâifü'l-İşârât*, Mısır: el-Hey'etü'l-Misriyye.

el-Maturidî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed (2005), *Te'vilâtü Ehlî's-Sünne (Tefsîru'l-Mâturidî)*, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Mücahid, Ebu'l-Haccâc (1989), *Tefsîru Mücahid*, Mısır: Dâru'l-Fikri'l-İslâmî.

Mukatîl b. Süleyman, Ebu'l-Hasen (2002), *Tefsîru Mukatîl b. Süleyman*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî.

Müslim b. el-Haccâc, Ebu'l-Huseyn el-Kuşeyî en-Nisâbüri (ts.), *Sahîhu Müslim*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî.

en-Nahçivânî, Nimetullah b. Mahmud (1999), *el-Fevâtilü'l-İlâhiyye ve'l-Mefâtilü'l-Ğaybiyye*, Mısır: Dâru Rukkâbî.

en-Nesâî, Ebu Abdîrrahman Ahmet b. Şuuayb (1986), *es-Sünenü's-Suğrâ*, Haleb: Mektebetü'l-Matbâati'l-İslâmiyye.

er-Râzî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer Fahrüddin (1999), *Mefâtilü'l-Ğayb (et-Tefsîru'l-Kebîr)*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî.

es-Sa'lebî, Ebû İshak (2002), *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî.

es-Semerkandî, Ebu'l-Leys (ts.), *Bahru'l-Ullûm*, Byy.

Seyyid Kutub (1992), *Fî Zülâli'l-Kur'an*, Beyrut: Dâru's-Şurûk.

eş-Şenkîti, Muhammedü'l-Emîn Abdulkadir (1995), *Evdâü'l-Beyân fi İdâhi'l-Kurân bi'l-Kurân*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (2000), *Câmiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*, (Tahk: Ahmed Muhammed Şakir), Byy.: Müessesetü'r Risale.

et-Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (1998), *Sünenü't-Tirmizî*, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî.

el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed (2009), *et-Tefsîru'l-Basît*, Byy.: İmadu'l-Bahsî'l-İlmî.

el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali B. Ahmed (1994), *el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Mecîd*, Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye.

el-Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali B. Ahmed (1415h.), *el-Veciz fi't-Tefsiri'l-Kitabi'l-Aziz*, Beyrut: Daru'l-Kalem.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtadâ el-Huseynî el-Vâsîti (ts.), *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Byy.: Dâru'l-Hidaye.

ez-Zeccâc, Ebu İshak (1988), *Meâni'l-Kur'an ve l'râbüh*, Beyrut: Alemü'l-Kütüb.

ez-Zemaşşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmûd b. Amr (1987), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavamidi't-Tenzil*, Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî.

ez-Zühaylî, Vehbe b. Mustafa (1997), *et-Tefsîru'l-Münîr fi'l-Akide ve's-Şerâ ve'l-Menhec*, Dimeşk: Dâru'l-Fikri'l-Muâsir .